

Landbönder, Hälftenbrukare och Arrendatorer på Prästbostället

Den 13 mars 2000 var en märkesdag i Hille prästboställes historia. Den dagen lämnade Göte och Kajsa Stedt Gammel-Sverige efter 45 år som arrendatorer på prästjorden. De var kanhända de sista i en lång rad av brukare av sagda jord. Här skall vi försöka att åstadkomma en uppräknig av dem. Men först skall vi kanske omnämna de tvister om prästbordets ägor som förekom under senare delen av 1600-talet och som till slut ledde till att två bönder i Varva blev dömda att böta 340 riksdaler kopparmynt. De beskyldes för att under en längre tid ha för egen del brukat jord som rätteligen tillhörde prästhemmanet. Fram till oktober 1914 var det den, som hade Hille som prebende eller var Kyrkoherde i församlingen, som ägde att för egen del bruka bostället. Brukandet skedde oftast med någon form av arrendatorer, med olika benämningar, ex. landbönder, hälftenbrukare och ibland drevs jordbruket av innehavaren själv med hjälp av en rättare. Här följer en, med hjälp av Hilles husförhörböcker och kyrkorådsprotokoll, uppgjord förteckning över dem som under cirka 250 år brukat prästhemmanet. 1752 står landbonden Olof Olsson inskriven efter Pastor Magnus Thelaus på Prästbostället.

För åren 1753 till 1770 nämns han omväxlande som landbonde och Pastors landbonde, de sista fem åren med Johan Torell som husbonde. Under Torells tid, 1766 till 1779, finns en Prästgårdstorpä Anders Jansson f. 1744 angiven. På Hallencreutz tid fanns det en Rättare Olof Sigfridsson född i Ockelbo, men hans tid där varade nog inte så länge, inga tider för in- och utflyttning är angivna. Under tiden 1794 fram till början på 1830-talet, då Prosten Fagerborg innehade bostället finns ett antal Prästgårdstorpä angivna: Lars Andersson, Anders Jansson, Eric Olsson, Olof Ersson Hillman, Erik Gustaf Östberg, Enoch Hällgren och Hans Andersson. Men mellan 1820 och 25 år även en arrendator Anders Olsson född i Högbo omnämnd. Prosten Fagerborg hade ytterligare en arrendator Gustav Helander född i Ovansjö, innan Hälftenbrukaren Per

Göransson tillträdde. Detta skedde troligen 1839 då Helander flyttade till Gävle. Samma år som Prosten Carl Em.

Aurivillius tog över bostället efter Fagerborg, lämnade Per Göransson prästjorden, som togs över av hälftenbrukaren Olof Olsson Björklin. Per Göransson köpte 1846 hemmanet Mårdäng 2 sub 2 och flyttade dit.

1853 var det dags för Olof Olsson och hans hustru Catharina Andersdotter att lämna prästjorden och köpa hemmanet Åbyggeby sub 3 som tidigare ägts av hennes broder Jonas Andersson och som av honom såldes till Oslättfors Bruk, då han med sin familj emigrerade till Nordamerika 1849. Hur Boställets jord brukades fram till Kyrkoherden J.W. Lundvik tillträdde är ej helt klart, men i husförhörböckerna för tiden 1871-85 står inskrivet en "Jordinnehavare" Eric Persson född 1831. Denne var troligen son till bonden på Varva No:4 Per Ersson. Den jordbruksintresserade Kyrkoherden Lundvik hade under tiden 1886-1900 två rättare: Lars Berglund född 1865 i Torsåker och Eric Bolin född 1857 i Hanebo. Lundvik deltog själv i jordbruksarbetet. Min far berättade att han i skolåldern varit med Lundvik och plöjt med oxar på Norrmuren. När Prosten Bohlin tillträdde skaffade han sig arrendatorer, dels en för huvuddelen av bostället, och dels en för odlingsmarkerna vid Verkmyran öster om Hillesjön. Detta verkar man kunna utläsa av kyrkorådsprotokoll från tiden 1914-15. Den 29 oktober 1914 tillträdde Hille Församling genom laga syn lönebostället och som en följd av detta anordnades en så kallad arrendeauktion. Resultatet av denna blev att Axel Jansson lämnat högsta anbudet på lönebostället och blev antagen som arrendator från den 1 maj 1915.

Han hade med stor sannolikhet även varit arrendator åt Bohlin tidigare.

Arrendesumman blev 2625:- +358:- till amortering och underhåll. Som arrendator i Verkmyra antogs Simon Hillbom men den som där tidigare varit arrendator, Jan Erik Andersson, mera känd bland gamla Hillebor under namnet "Bleck-Jan Erik" var ovillig att avflytta därifrån. Kyrkorådet beslöt att hos Kungliga Befallningshavande ansöka om vräkning. Om vräkningen blev nödvändig har ej kunnat utrönas. Hillbom tillträdde som

arrendator i Verkmyra den 1 maj 1915. Axel Janssons arrendetid blev inte så lång, redan 1922 ansökte Josef Ålenius i Gävle om att få överta arrendet från Erik Kronberg, dåvarande ägaren till Persbacka. Kronberg hade då i sin tur övertagit det från Axel Jansson. Ålenius arrendetid blev ej heller den så lång, redanden 27 februari 1926 beslutade kyrkorådet att anta Gunnar Torngren som arrendator på lönebostället. I slutet på 1930-talet var det dags igen för byte av arrendator. Tore Löhman på Persbacka tillträdde arrendet av hemskiftet samt 10 hektar omkring storladan på Norrmuren. Arrendetid 14 mars 1938 till 14 mars 1945. Av vem den övriga delen av Norrmuren under arrendetiden brukades har ej kunnat utrönas. Efter den 14 mars 1945 delades hemskiftet och Norrmuren upp på flera arrendatorer enligt följande. Hemskiftet: Tore Löhman Persbacka, Karl Bäckström Varva, Johan Wedin Varva, Marcus Vestring Varva, Olov Lund Hilleby och Olov Hedlund Åbyggeby.

Norrmuren: Bertil och Simon Ek-blom Björke, Samuel Eriksson Björke, Johan Vallberg, Allan Elfving Hilleby, August Larsson hilleby och Olov Hedvall Varva. Den tidigare arrendatorn på Verkmyran Simon Hillbom hade köpt en jordbruksfastighet i Varva och avträtt arrendet, och som ny arrendator tillträdde Helge Sahiberg från 14 mars 1945. Men hans arrendetid blev inte så lång, från 1949 har det inte funnits någon arrendator som brukat jorden på Verkmyran.

1952 meddelade Lantbruksnämnden tillstånd att lägga ut odlingsmarkerna där till skogsmark, varefter en del av markerna planterades med gran.



Arrendatorn på Verkmyra Simon Hillbom med fru Hulda och dotter Lotten

Ungefär samtidigt påbörjades upprustning av Gammel-Sverige samt nybyggnad av ekonomibyggnader där, och den 14 mars 1955 tillträdde Göte Stedt som prästgårdsarrendator. När han lämnade arrendet var det sagt att Gammel-Sverige med tillhörande jord skulle säljas, men detta har ännu ej skett, utan åkerjorden har varit utarrenderad till Lars Löhman på Persbacka, och så kommer troligen att ske det kommande året. Av prästboställets övriga odlingsmarker är en del mindre områden i Björke och på Norrmuren brukade, men större delen av Norrmuren har under lång tid nyttjats som betesmark av en betesförening, vilket gjort att markerna där fortfarande är öppna.



Simon Hillbom

Not: *Hälftenbrukare* var enligt *Ordbok för släktforskare*, "En arrendator som delade gårdens avkastning med ägare".

Landbonde var enligt *Nordisk Familjebok*, "Äldre svensk rätts beteckning för vissa brukare av annans jordegendom på landet".

OW.

[Hillebygd, Nr. 2, 2000]